

Fransa'da İslam Karşıtlığının Hukuki Açıdan İncelenmesi

Ayşen SEYMEN ÇAKAR*
Murat ERCAN**

Öz

Fransa'da göçmen karşıtı ve Arap karşıtı/Kuzey Afrika ırkçılığı, 2000'li yıllardan itibaren, Müslümanlara yönelik ırkçılığa doğru evrilmiştir. 2000'li yılların ilk çeyreğine gelindiğinde, İslam karşıtlığı, İslamofobi, İslamofobik nefret söylemi ve Müslüman kadınların entegrasyonu gibi terimlerin uluslararası örgütlerce kullanıldığı görülmektedir. Fransa'da ırk ayrımcılığı sorunu istihdam, eğitim, barınma, mal ve hizmetlere erişim, şiddet gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Fransa'da, Müslümanlara yönelik ayrımcı muamelelerin kaynaklarının aslında Fransız Anayasası'na dayandığını söylemek mümkündür. Şöyle ki, Anayasada yer alan laiklik ilkesi ve kanun önünde eşitlik ilkesinin yanlış yorumlanması ve uygulanması neticesinde ayrımcı muamelelerin oluştuğu belirtilmelidir. Fransa'daki İslam karşıtı hukuki uygulamalar, özellikle uluslararası örgütler ve bu örgütlerin yarı yargısal nitelikteki organları tarafından gözler önüne serilmekte ve söz konusu ayrımcı muamelelerin ortadan kaldırılması yönünde tavsiye kararları verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fransa, İslam karşıtlığı, Ayrımcılık, Müslüman kadınlar.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

A Legal Examination of Anti-Islamism in France

Abstract

Anti-immigrant and anti-Arab/North African racism in France has evolved into racism against Muslims since the 2000s. When it comes to the first quarter of the 2000s, it is seen that terms such as Anti-Islamism, Islamophobia, Islamophobic hate speech and the integration of Muslim women are used by supranational organizations. The problem of racial discrimination in France focuses on issues such as employment, education, housing, access to goods and services, and violence. In France, it is possible to say that the sources of discriminatory treatment against Muslims are actually based on the French Constitution. Namely, it should be noted that discriminatory treatments occur as a result of misinterpretation and implementation of the principle of secularism and equality before the law in the Constitution. Anti-Islamic legal practices in France are revealed especially by supranational organizations and their quasi-judicial organs, and recommendations are made to eliminate the said discriminatory treatment.

Keywords: France, Anti-Islamism, Discrimination, Muslim women.

Article Type: Research Article

* Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, aysenseymencakar@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3843-6120.

** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, muratercan@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1315-9200.

1. GİRİŞ

Müslümanlara yönelik ön yargı ve düşmanlığın tarihçesi İslam'ın ortaya çıkışı ve yayılışına kadar uzanmakla birlikte; 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırı, medyanın da etkin söylemleriyle birleştiğinde, özellikle Batılı ülkelerde İslam karşıtlığının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Fransa'da göçmen karşıtı ve Arap karşıtı/Kuzey Afrika ırkçılığı, 2000'li yıllardan itibaren, Müslümanlara yönelik ırkçılığa doğru evrilmiştir. 2000'li yılların ilk çeyreğine gelindiğinde, İslam karşıtlığı, İslamofobi, İslamofobik nefret söylemi ve Müslüman kadınların entegrasyonu gibi terimlerin uluslararası örgütlerce kullanıldığı görülmektedir. Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun (ECRI) Müslümanlara yönelik hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadele konulu 5 numaralı genel politika tavsiye kararında belirtildiği üzere; Ortadoğu'dan yapılan göç akımları ve Avrupa'da gerçekleşen terör saldırılarının İslam'ın terörizmle özdeşleştirilmesine yol açtığı ve böylece İslam karşıtlığının Avrupa'da yaygınlaştığı, Müslümanların azınlık olarak yaşadıkları yerlerde daha fazla ayrımcılığa maruz kalma tehlikesinin arttığı görülmektedir. Fransa'da ırk ayrımcılığı sorunu; istihdam, eğitim, barınma, mal ve hizmetlere erişim, şiddet gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Fransa'da, Müslümanlara yönelik ayrımcı muamelenin kaynaklarının aslında Fransız Anayasası'na dayandığını söylemek mümkündür. Şöyle ki, Anayasada yer alan laiklik ilkesi ve kanun önünde eşitlik ilkesinin yanlış yorumlanması ve uygulanması neticesinde ayrımcı muamelelerin oluştuğu belirtilmelidir.

Çalışmanın yapılmasındaki amaç, Fransa'da giderek artan İslam karşıtlığının hukuki açıdan incelenip gözler önüne serilmesidir. Çalışmada öncelikle Avrupa'da ve Fransa'da İslam karşıtlığının ortaya çıkması ve yaygınlaşması açıklandıktan sonra uluslararası düzenlemelerde ve Fransız hukukunda din ve vicdan özgürlüğü konusunda yer alan hükümler gözden geçirilecektir. Söz konusu mevzuatın uygulanması sebebiyle eğitim, istihdam ve daha birçok alanda ortaya çıkan insan hakları ihlalleri ve bu ihlallerin uluslararası örgütlerin yargısal/yarı yargısal organları tarafından ele alınışı da çalışma kapsamında yer almaktadır.

2. FRANSA'DA İSLAM KARŞITLIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI

İslamofobi ile İslam karşıtlığı farklı kavramlar olmakla birlikte bazı çalışmalarda bu iki kavramın birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. İslamofobi, en kısa ifadesiyle İslam korkusu olarak ifade edilebilirken, İslam karşıtlığı ise medya ve siyaset aracılığıyla İslamiyet'e yönelik bilinçli, örgütlü ve kasıtlı bir düşmanlığı nitelendirmektedir (Kepenek, 2016: 69). Bodur'a göre İslamofobi terimi icat edilerek İslam ve Müslümanlar korku objesi haline getirilmiş, korkunun, nefretin ve bağınazlığın hedefi yapılmışlardır. Bu sebeple bu terimin kullanılması doğru değildir (Bodur, 2017: 71).

İslam karşıtı tutumların ortaya çıkması, İslam'ın doğuşu ve yayılmasına kadar geri götürülebilmektedir. Mekkeli Putperestler, Yahudiler, Mecusiler ve dönemin söz sahibi kabile liderleri İslam'ın yükselişi ve Müslümanların artışı varlıklarına yönelmiş bir tehdit olarak görmüşlerdir (Yavuzer ve Açıkgoz, 2018: 253). İslam'ın ortaya çıkıp yayılmasının ardından, Müslümanların Hıristiyan toplumların egemenliği altındaki toprakları fethetmesi ile İslam ve Müslümanlar, Hıristiyan dünyası tarafından öteki olarak algılanmış, zaman zaman da kendileri için tehdit ve düşman olarak görülmüşlerdir (Aktaş, 2014: 39). 711 yılında Müslüman Arapların İberya Yarımadası'nı fethiyle başlayan ve yaklaşık sekiz asır devam eden Endülüs tecrübesi de bu etkileşim noktalarının en önemlilerinden birini teşkil etmektedir (Küskü, 2020: 115). İslam ordularının 717-718 yıllarında güneybatı bölgesinde İspanya sınırında bulunan Pirene Dağları'nı aşarak Fransa topraklarına girmesiyle, Fransızlar kendi topraklarında Müslümanlarla karşı karşıya kalmış ve aralarında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır (Aktaş, 2014: 39). Türklerin büyük güçlerle doğudan batıya yönelmesi ve İslam'ın durmuş olan hamle gücünü yenilemek gayretine girmesi ve buna bir tepki olan Haçlı Seferleri de tarihsel olarak İslam karşıtlığının ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Demirkent, 1994: 65).

Yukarıda verilen tarihsel sebeplerin ardından, Müslümanların Fransa'ya göçlerinden kısaca bahsetmek faydalı olabilir. Fransa'ya, yabancı ülkelerden yapılan göçlerin birkaç dalga hâlinde geliştiğini söylemek mümkündür. İlk göçler, on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başlarına tekabül etmekte olup bu göçler Avrupalı komşu ülke topraklarından gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı dönemlerine denk gelen göçlerde ise Kuzey Afrika, Çin ve Hindistan'dan gelen göçmenler Fransa topraklarına yerleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimini müteakip dönemde, Fransa'nın sömürgelerinden çekilmesiyle, söz konusu sömürgelerden ülkeye yoğun göçler yaşanmıştır (Gedikoğlu, 2018: 137). Fransa'nın Akdeniz'de Mağrip bölgesini, Kuzey ve Orta Afrika'da; Cezayir, Tunus, Fas, Nijer, Senegal, Çad ve Fildişi Sahilleri'ni sömürgeleştirdiği düşünüldüğünde, bu ülkelerdeki nüfus çoğunluğunun Müslüman olduğu gerçeği de göz önünde tutularak, Fransa'daki Müslüman nüfusun artmasının söz konusu göçler sebebiyle gerçekleştiğini söylemek mümkündür (Özdemir, 2012: 448). Merkezi Washington'da bulunan PEW Araştırma Merkezi'nin dini temel alarak dünyadaki nüfus artışını analiz ettiği "Küresel Müslüman Nüfusun Geleceği: 2030 Öngörüsü" raporunda "20 yıl sonra her dört kişiden biri Müslüman olacak" denilerek Hıristiyan dünyası uyarılmıştır. Bu tür anket ve araştırmaların sık sık yapıldığı Avrupa'da göçmenler, özellikle de Müslüman göçmenler bir tür tehdit olarak işaret edilerek bunlara yönelik bir kuşku ve korku oluşturulmaktadır (Aktaş, 2014: 33).

Batıda, İslam karşıtlığının yaygınlaşmasına sebep olan olaylardan biri de Amerika'da 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıdır. Bu saldırı, medyanın etkin söylemleriyle birleştirildiğinde, Müslümanların bir güvenlik sorunu olarak görülmesine yol açmıştır. Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan 11 Eylül saldırılarının "Müslüman teröristler" tarafından yapıldığı bilgisinin kısa bir zaman içerisinde çok farklı kaynaklar vasıtasıyla dünya haber medyasında yaygınlaştırılmış olması toplumların sosyal hafızasında var olan yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığını artırmış ve sosyal hayatta Müslümanlara karşı yoğun bir öfke görünür kılmıştır (Gölcü ve Çuhadar, 2017: 73). Aslında bu saldırıdan önce de Avrupa'da mevcut algının varlığı 2000 tarihli ECRI kararından anlaşılmaktadır. ECRI'nin Müslümanlara yönelik hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadeleyi konu alan 5 numaralı genel tavsiye kararında, Ortadoğu'dan gerçekleşen göç akımları ve Avrupa'da gerçekleşen terör saldırılarının İslamın terörizmle özdeşleştirilmesine yol açtığı ve böylece İslam karşıtlığının Avrupa'da yaygınlaştığı, Müslüman toplumun azınlık olarak yaşadıkları yerlerde daha fazla ayrımcılığa maruz kalma tehlikesinin arttığı belirtilmiştir (ECRI, 2000a: 1-2).

Fransa'da ise Kuzey Afrika kökenli dikkate değer sayıda Müslümanın hoşgörüsüz ve ayrımcı muameleye tabi tutulduğu, ECRI'nin 18 Eylül 1997'de kabul edilen henüz ilk Fransa raporunda belirtilmiştir (ECRI, 1998: 5). Fransa'da göçmen karşıtı ve Arap karşıtı/Kuzey Afrika ırkçılığı, 2000'li yıllardan itibaren, Müslümanlara yönelik ırkçılığa doğru evrilmiştir (ECRI, 2005: 26). 2000'li yılların ilk çeyreğine gelindiğinde, İslam karşıtlığı, İslamofobi, İslamofobik nefret söylemi ve Müslüman kadınların entegrasyonu gibi terimlerin uluslararası örgütlerce kullanıldığı görülmektedir (ECRI, 2016: 1-47).

Avrupa'da özellikle 11 Eylül sonrası artan İslam karşıtlığı medya ve siyasi söylem aracılığıyla daha da yoğunlaştırılmaktadır. Söz konusu söylemler, aşırı sağa olan desteği artırmaktadır (Öner, 2014: 168). Fransa'da 2022 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Marine Le Pen'in ikinci sırada yer alması da bunun bir göstergesidir. Hatta seçimi kazanan Macron'un, kendisine oy veren birçok seçmenin kendisini desteklemek için değil aşırı sağı engellemek için kendisi lehine oy kullandığını ifade etmesi de bunu doğrular niteliktedir.

Politik bir kavram olarak kullanılan İslam karşıtlığı söylemi hukuki anlamıyla değerlendirildiğinde en yalın şekliyle, insanların İslam dinine ve inancına tabi olmaları ve bu tabiiyetin dışı vurulması sebebiyle ayrımcı muameleye tabi tutulmaları olarak ifade edilebilir.

Azınlıklara, din bakımından ayrımcı muamelede bulunulması, din ve vicdan özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır. Eğer bir din, devletin dini olarak kabul edilmişse ya da bir dinin müntesipleri o ülkenin çoğunluğunu teşkil ediyorsa diğer din ve inançlara sahip olanlar ya da inançsızlar (ateistler) ayrımcılıkla karşılaşmamalıdır (Kalabalık, 2017: 497).

3. ULUSLARARASI DÜZENLEMELERDE DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ

Din ve vicdan özgürlüğü ile ayrımcılık yasağının uluslararası hukuk metinlerinde düzenlenişine bakmak gerekirse söz konusu özgürlüğün temellerinin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) (Birleşmiş Milletler, 1948) ikinci maddesinin birinci fıkrasında bulunması mümkündür. İlgili fıkra, herkesin, diğerlerinin yanı sıra din bakımından da bir fark gözetilmeksizin İHEB'de ilan olunan tüm haklardan ve özgürlüklerden yararlanabileceği düzenlenmiştir. Beyannamenin 18. maddesinde, herkesin din özgürlüğü olduğu belirtildikten sonra; bu özgürlüğün, din veya kanaat değiştirmenin yanı sıra dinini veya kanaatini tek başına veya topluca açıklamak özgürlüğünü de içerdiği hükme bağlanmıştır.

Birleşmiş Milletler'in ikiz sözleşmeleri olarak anılan Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (KSHS) (Birleşmiş Milletler, 1966a) ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (ESKHS) (Birleşmiş Milletler, 1966b) her ikisinin de ikinci maddelerinde ayrımcılık yasağına yer verilmiş ve bu yasak kapsamında din bakımından ayrımcılık da yer almıştır. Özetle ifade etmek gerekirse, herkesin, bu Sözleşmelerde yer alan hak ve özgürlükleri, diğerlerinin yanı sıra din bakımından da ayrımcılık yapılmamak suretiyle kullanması konusunda devletlerin yükümlülükleri vardır. KSHS'nin 18. maddesinde herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olduğu belirtilerek hiç kimseye bu nedenle bir baskı uygulanamayacağı hüküm altına alınmıştır.

Fransa, ülkesinde etnik ve dilsel azınlıkların varlığının tanınmamasına dayanarak KSHS'nin dil, din ve etnik bakımlardan azınlık statüsündekilerin haklarına ilişkin 27. maddesine çekince koymuştur (ECRI, 1998: 6).

KSHS'nin denetim organı olan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, 1993 yılında vermiş olduğu 22 numaralı Genel Yorum Kararında, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunu ele almıştır. Komite, 18. madde uyarınca, düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü ile din veya inancı açıklama özgürlüğünü birbirinden ayırmış; düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğünün hiçbir şekilde sınırlandırılmayacağını, olağanüstü hallerde dahi askıya alınamayacağını belirtirken; bir kimsenin kendi dinini veya inançlarını ortaya koyma özgürlüğüne ancak kanunlarla belirlenen ve kamu güvenliğini, düzenini, sağlığını, ahlakını ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli kısıtlamalar getirilebileceğini belirtmiştir (Uyar, 2006: 58).

Komite, din ve inancı uygulama özgürlüğünün, tapınma, ibadet etme, kuralları uygulama, dinin veya inancın gereklerini öğrenme gibi geniş ölçüde birçok fiili kapsadığını; tapınma kavramının, inancı doğrudan açıklamaya yönelik ayinsel ve törensel eylemleri ve bu tip eylemlerin bir parçasını oluşturan ibadet yerleri inşa etme, törensel objelerin kullanılması, sembollerin teşhiri, tatillere ve dinlenme günlerine uyulmasını da içerdiğini belirtmiştir. Komite, din veya inancın gereklerinin uygulanmasının, sadece törenleri değil aynı zamanda beslenme ile ilgili belirli adetleri, belirli kıyafetlerin giyilmesini veya başörtüsü takılmasını, hayatın belirli aşamalarıyla ilgili törenlere katılmayı, özellikle belirli bir grubun kullandığı belirli bir dili kullanmayı da gerektirebileceğini ifade etmiştir (Uyar, 2006: 57).

Birleşmiş Milletler'in, ırkçılığa karşı sözleşmesi olan Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 21 Aralık 1965 tarih ve 2106 (XX) sayılı kararı ile kabul edilerek imza ve onaya açılmış ve 19. maddesi uyarınca 4 Ocak

1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 1965).

Sözleşmede öncelikle genel bir eşitlik ilkesi, ardından da ayrımcılık yasağı vurgulanmıştır. Bu yapılırken, din bakımından ayrımcılık yasağı da açıkça sayılmıştır. Fakat Sözleşmenin birinci maddesinde ırk ayrımcılığının tanımı yapılırken din bakımından ayırım sayılmamıştır. Buna karşın Sözleşmenin 5. maddesinde taraf devletlerin bu maddede sayılan haklar bakımından ırk, renk, ulusal veya etnik köken ayırımı yapmaksızın eşit muamele yükümü altında olduğu belirtilmiş ve söz konusu haklar arasında din özgürlüğü de sayılmıştır. Böylece taraf devletler, din özgürlüğü ve bununla ilintili haklar bakımından da eşit muamele etme ve ayrımcılık yapmama yükümü altına sokulmuştur.

Fransa, 21 Aralık 1965'te Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi 28 Temmuz 1971'de onaylamıştır. Fransa'nın 9 Mayıs 2019'da, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne gönderdiği 15 Ağustos 2019 tarihli ve CERD/C/FRA/22-23 sayılı taraf devlet raporunda, terör saldırılarının ardından İslam'ın terörizmle ilişkilendirilebileceği ve Müslüman karşıtı davranışların ortaya çıkabileceği risklerini göz önünde bulunduran Adalet Bakanlığının, savcılarının dikkatini ulus, ırk veya belli bir dine üye olma veya olmama şeklinde ayrımcılık içeren veya mağdurun kökeninden hareket eden suçlara çeken çeşitli genelgeler ve yazılar gönderdiği belirtilmiştir (United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 2017: 13). Komite'nin 2020 ve 2019 yıllarına ilişkin yıllık raporları incelendiğinde ise Müslümanlara din bakımından ayrımcı muamele yasağı konusunda bir bilginin yer almadığı görülmektedir (United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 2019: 1-35; United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 2021: 1-33).

Komite'nin 2010 yılına ait Fransa'ya ilişkin Gözlem Sonuçlarında ise Müslümanlara yönelik ayrımcı muamele yasağı yer almamakta olup inceleme etnik, ırksal, kültürel ve nüfusa yabancı gruplar şeklinde sınırlandırılmıştır (United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 2010: 1-6).

1 Temmuz 2003'te yürürlüğe giren Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ise Fransa tarafından imzalanmamış ve onaylanmamıştır. Fransız makamları, bu Sözleşmenin konusunun Avrupa Birliği hukuku kapsamına girdiğini ve dolayısıyla bir Topluluk yaklaşımının gerekli olduğunu açıklamıştır (ECRI, 2005: 6).

1950 yılında Avrupa Konseyi üyesi devletlerce imzalanıp onaylanmakla yürürlüğe sokulan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, henüz birinci maddesinde tüm taraf devletlere insan haklarına saygı yükümlülüğünü yüklemektedir (Council of Europe, 1950). Sözleşmenin 9. maddesinde din özgürlüğü, din değiştirmeyi ve dinini tek başına veya topluca açıklama ve uygulama özgürlüğünü de kapsar bir içerikte düzenlenmiştir. Maddenin ikinci fıkrası uyarınca, din veya inancı açıklama özgürlüğü, demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için yalnızca kanunla sınırlamalara tabi tutulabilir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan Fransa, ayrımcılık konusunda genel bir yasak getiren, Sözleşmesi'nin 12 No'lu Protokolü'nü ise Anayasada yer alan kanun önünde eşitlik ilkesi gibi bazı temel ilkelere aykırı olduğu gerekçesiyle imzalamamıştır. Fransa, Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı'nı Mayıs 1999'da imzalamıştır. Ancak, Haziran 1999'da Anayasa Konseyi, Şartta yer alan bazı hükümlerin Fransız Anayasası'nda yer alan bazı temel ilkelere aykırı olduğuna karar vermiştir (ECRI, 2000b: 5). Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme, Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılımına İlişkin Sözleşme ve Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ise Fransa tarafından yine Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle imzalanmamış ve onaylanmamıştır (ECRI, 2005: 5). Siber Suçlara İlişkin Sözleşme 23 Kasım 2001 tarihinde Fransa tarafından imzalanmış ve internet

ortamında işlenen ırkçı ve yabancı düşmanı nitelikteki eylemlerin suç sayılmasına ilişkin Ek Protokol de 28 Ocak 2003 tarihinde imzalanmıştır (ECRI, 2005: 6).

Avrupa Konseyi'nin insan hak ve özgürlüklerinin uygulanması konusunda denetim yetkisine sahip olan özerk nitelikteki organlarından biri Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'dur. Komisyonun görevi, Avrupa kıtasında ırkçılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı ve anti-semitizm gibi konularda incelemeler ve araştırmalar yapmak, üye devletlerdeki uygulamaları izlemek ve raporlar hazırlamaktır (Aybay, 2019: 144). Komite, Avrupa kıtasında, Müslümanlara yönelik ayrımcı muamele konusunda oldukça etkin çalışmalar yürütmektedir. Bu sebeple, bu çalışmada Komite'nin Fransa'ya ilişkin kararlarından da sıkça yararlanılmıştır.

4. FRANSIZ HUKUKUNDA DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ

Fransız Anayasası'nın başlangıcında, Fransız halkının 1789 Beyannamesi'nde tanımlanan, 1946 Anayasası'nın başlangıç kısmında teyit edilip tanımlanan insan haklarına ve milli egemenlik ilkelerine, aynı şekilde 2004 Çevre Şartı'nda belirtilen hak ve ödevlere bağlılığı ilan edildikten sonra; birinci maddesinde Fransa'nın laik bir Cumhuriyet olduğu; köken, ırk veya din ayrımı yapılmaksızın, tüm vatandaşların yasa önünde eşit olduğu ve Fransız Cumhuriyeti'nin her inanca saygılı olduğu vurgulanmıştır (Conseil-Constitutionnel, 2022a).

1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 2. maddesinde, her siyasi birliğin amacının, insanın doğal ve devredilmez haklarının korunması olduğu belirtildikten sonra, bu haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya direnme olarak sayılmıştır (Conseil-Constitutionnel, 2022b). Bildirge'nin 10. maddesinde, hiç kimsenin, hukuka ve yasaya aykırı olmadığı sürece dini olanlar dahil görüşlerini açıklamaktan dolayı rahatsız edilemeyeceği belirtilmiştir. 11. maddede, fikirlerin ve görüşlerin özgürce iletilmesinin, insanın en değerli haklarından biri olduğu vurgulanmıştır.

1946 Fransız Anayasası'nın başlangıç kısmında her insanın ırk, din veya inanç farkı gözetilmeksizin kutsal ve devredilemez haklara sahip olduğu ve Fransa'nın, denizaşırı halklarıyla, ırk veya din ayrımı yapılmaksızın eşit haklar ve görevler üzerine kurulmuş bir Birlik oluşturacağı vurgulanmıştır (Council-Constitutionnel, 2022c).

Fransa'da, Müslümanlara yönelik ayrımcı muamelenin kaynaklarının aslında Fransız Anayasası'na dayandığını söylemek mümkündür. Şöyle ki, Anayasada yer alan laiklik ilkesi ve kanun önünde eşitlik ilkesinin yanlış yorumlanması ve uygulanması neticesinde ayrımcı muamelelerin olduğu belirtilmelidir. Örnek olarak Chalon-sur-Saône Belediye Başkanının kendi belediyesinin kantinlerinde, eşitlik ilkesinden ve laiklik ilkesinden bahisle, domuz eti içermeyen alternatif yemekler sunmayı durdurmasına ilişkin Mart 2015 tarihli kararı hatırlatılabilir (ECRI, 2016: 27).

Fransız Anayasası'nın 2. maddesinde köken, ırk veya din ayrımı yapılmaksızın herkesin kanun önünde eşit olduğu vurgulanmıştır. 22 Ocak 1990 tarihli kararında, Anayasa Konseyi bu eşitlik ilkesini Fransa Cumhuriyeti topraklarında ikamet eden vatandaş olmayanlara uygulamıştır; bununla birlikte, Anayasa Konseyi'nin, Fransız anayasal düzeninin vatandaşların kanun önünde eşitliğine dayandığı ilkesine her zaman sıkı sıkıya bağlı kalması, Fransa'nın azınlık gruplarını tanımamasına yol açmaktadır (ECRI, 1998: 6). Anayasa Konseyi'nin içtihatlarında belirttiği gibi, yasal azınlık kavramı Fransa için kabul edilemez olmaya devam etmektedir. Fransız makamlarına göre toplu hakların tanınması, Fransız Cumhuriyeti'nin dayandığı bölünmezlik, eşitlik ve birlik ilkelerine aykırı olacaktır (ECRI, 2005: 5).

Anayasal bir ilke olan laiklik ilkesi konusunda, 9 Aralık 1905 tarihli *Kilise ve Devletin Ayrılığına Dair Kanun* çıkarılmıştır. Söz konusu Kanunun 1. maddesi uyarınca, Cumhuriyet vicdan özgürlüğünü temin edecektir. Sadece kamu düzeninin menfaatleri için getirilen kısıtlamalara tabi olarak, dinin özgürce icra edilmesi garanti edilecektir. Kanuna göre, laikliğin üç boyutu vardır: Kamu

görevlilerinin tüm görüş ve inançlara karşı tarafsızlığı, vicdan özgürlüğü ve çoğulculuk yani tüm inançların özgürce ifade edilebilmesi (United Nations Human Rights Committee, 2013: 9).

Kanunun laiklik konusunda açıkça düzenlediği yükümlülüklerin ilki olan kamu görevlilerinin tüm din ve inançlara karşı tarafsızlığı ve tüm din mensuplarına eşit muamele ödevi, uygulamada kamu görevlileri tarafından, kamu görevlisi olmayan kişilere dahi dayatılmaktadır. Bu uygulamalar da örneğin kamu görevlisi olmayan Müslüman kadınların başörtüsü ile veli sıfatıyla okul toplantılarına ya da gezilerine alınmaması, özel sektörde dahi işe alınmaması, Müslüman öğrencilerin öğrenim hakkından yoksun bırakılması gibi durumlara yol açmaktadır. Bu durum, Kanunda belirtilen, vicdan özgürlüğü ve çoğulculuk boyutlarına da sahip olan laikliğin, uygulamada bu hususları göz ardı ettiği şeklinde de yorumlanabilir. Bu iki boyutun görmezden gelindiğinin en yakın ve önemli ispatlarından biri de Fransız Parlamentosu tarafından Temmuz 2021’de onaylanıp yürürlüğe giren *Cumhuriyet İlkelerine Saygıyı Güçlendiren Kanun*’dur. “Ayrımcılık Yasası” olarak da anılan söz konusu Kanun, *Kilise ve Devletin Ayrılığına Dair Kanun*’a atfen onun yıl dönümü olan 9 Aralık 2020 tarihinde hızlandırılmış bir yasama prosedürüne sokulmuştur (Akan, 2021).

Cumhuriyet İlkelerine Saygıyı Güçlendiren Kanun’un 1. maddesi, tüm kamu hizmeti sunucularına uygulanacak katı bir laiklik ve tarafsızlık ilkesini benimsemektedir. Kanunun II. Bölümü özellikle derneklere odaklanmakta ve “cumhuriyetçi angajman sözleşmesi” ('contrat d'engagement républicain') kavramını tanıtmaktadır. 6. ve 7. maddelere göre dernekler, faaliyet izni almak ve fon talep edebilmek için ilgili kamu otoritesiyle bir cumhuriyet angajmanı sözleşmesi yapmak zorundadır. Ancak, bu tür bir sözleşmenin kapsamı ve ilgili makamın talebi reddetmesine ilişkin koşullar belli olmayıp daha sonraki bir aşamada bir uygulama kararnamesi ile belirlenecektir. Kanunun 8. maddesi, derneklerin feshedilmesine ilişkin mevzuat hükümlerini değiştirmektedir. Bu madde, hedefleri veya eylemleri devletin bütünlüğünü tehlikeye atma eğiliminde olan veya eylemleri, belirli bir etnik kökene, ulusa, ırka veya dine, cinsiyete, cinsel yönelime veya cinsel kimliğe ait olup olmamalarına dayalı olarak bir gruba veya bu tür bir grubun mensuplarına yönelik olarak ayrımcılığa, şiddete veya nefrete katkıda bulunan derneklerin feshedilme olasılığı ile ilgilidir. Bu maddede geçen, özellikle “eğilimli” ve “katkıda bulunan” ifadeleri, soyut olmaları ve yorum gerektirmeleri sebebiyle suistimallere açık görünmektedir. Madde 33 ve 35 sırasıyla, yurt dışından fon alan dini dernekler üzerinde ek idari kontroller ve raporlama yükümlülükleri getirmektedir. Ayrıca, toplumun temel çıkarlarına yönelik mevcut, gerçek ve yeterince ciddi bir tehdit olması durumunda, idari makamlara, yabancı fonları ve dini derneklere yapılan bağışları engelleme yetkisi verilmektedir (European Center for Not-for-Profit Law, 2020).

Söz konusu Kanunun özellikle yukarıda anılan hükümler başta olmak üzere bazı hükümlerinin, Fransa'nın, örgütlenme ve ifade özgürlüğü haklarına saygı gösterme yükümlülükleri ve ayrımcılık yapmama ilkesiyle ilgili endişeler uyandırdığı, Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International, 2021) ve Avrupa Konseyi (Conference of INGO's of the Council Of Europe, 2021) gibi örgütlerce ve sivil toplum kuruluşlarınca (European Center for Not-for-Profit Law, 2020) ifade edilmiştir. Söz konusu endişelerin haklılığı ise 13 Aralık 2021 tarihinde Fransa İçişleri Bakanı Gerald Darmanin'in yaptığı açıklamadan anlaşılmaktadır. Bakan, açıklamasında, *Cumhuriyet İlkelerine Saygıyı Güçlendiren Kanun* kapsamında, bütün camilerin denetimden geçtiğini, 2600 camiden 99'unun gözlem altına alındığını, 21 caminin kapatıldığını, 6 caminin daha kapatılması planının gündemde olduğunu belirtmiştir (Sözcü Gazetesi, 2021). Müteakiben, Fransa'nın Sarthe Valiliğinden yapılan açıklamada, Allonnes'da 300 kişilik cemaate sahip caminin "radikal İslam'ı savunduğu" gerekçesiyle 6 ay kapatıldığı (TRT Haber, 2021) ifade edilmiş ve kapatılan cami sayısı 22'ye yükselmiştir.

Yine laiklik ilkesini desteklemek gerekçesiyle yapıldığı iddia edilen ve Fransa'da eğitim alanında var olan ayrımcılığı gözler önüne sermesi açısından önemli bir kanun da 15 Mart 2004 tarihli ve 2004-228 sayılı *Okullarda Dini Bağlılığın Gösterilmesine İlişkin Kanun*’dur. Söz konusu Kanun

devlet ilkokullarında, ortaokullarda ve liselerde öğrencilerin açıkça dini bir bağlılık sergilediklerini gösteren işaretler veya giysiler giymelerini yasaklamıştır. Kanun, konuyla ilgili disiplin cezasının öğrenci ile iletişim kurularak alınması gerektiğini öngörmektedir (ECRI, 2005:18). Kanunun uygulamadaki etkileri yıllarca devam etmiş olup birçok öğrenci, bu Kanuna dayanılarak devlet okullarından atılmış ve birçok durumda atılmadan önce öğrenci ile gerçek bir iletişim kurulmamıştır (ECRI, 2020: 21-22). Örneğin Nisan 2015'te Charleville-Mézières Kasabası'nda, bir kız çocuğunun okula etekle gelmesi, okul yetkililerince çok açık bir şekilde dini inanç göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu ve diğer davalarda Eğitim Bakanlığının, ilgililere yasal hükümleri ve kendi yükümlülüklerini hatırlatarak tepki vermesine rağmen benzer vakalar tekrarlanmaya devam etmiştir (ECRI, 2016: 26-27).

2004 Kanununda devlet ilköğretim, ortaöğretim ve liseleri için söz konusu olan başörtüsü yasağını devlet yükseköğretim kurumlarında derslik, öğretim ve araştırma yerlerine kadar genişleten "Ciotti Kanunu" ve küçük çocuklara bakan özel tesislere laiklik ilkesini dayatan "İşçi Kanunu" tasarısı gibi çeşitli kanun tasarıları da Ulusal İnsan Hakları Danışma Komisyonu, Ulusal Laiklik Gözlemevi ve Ulusal Ekonomik, Sosyal ve Çevre Konseyi tarafından çokça eleştirilmiş ve bu tasarıların geri çekilmesi konusunda çağrılarda bulunulmuştur (ECRI, 2016: 27). Ayrıca Fransa'da, okul müfredatları, okutulan ders kitapları ve Müslüman kadınların, okul kitaplarında tasvir edilme biçimleri, İslam karşıtlığını beslemeye elverişli görünmektedir. (ECRI, 2016: 28).

Fransa'da eğitim alanında İslam karşıtlığını güçlendirmesi muhtemel işleyiş süreci, yalnızca Müslüman öğrencileri değil aynı zamanda onların ailelerini de etkilemektedir. Şöyle ki, başörtüsü takan Müslüman kadınların başörtülerini çıkarmaları kanuna aykırı olarak kamu görevlilerince ya da özel kişilerce talep edilebilmektedir. Örneğin okul gezilerine katılmak isteyen bazı Müslüman başörtülü velilerin veya devlet ortaöğretim kurumlarında verilen kurslara katılmak isteyen bazı başörtülü kadınların, yasal bir dayanağı olmaksızın başörtülerini çıkarmalarının istenmesine yönelik vakalar mevcuttur (ECRI, 2010: 28). Müslüman kadınların ebeveyn olarak okul gezilerine katılırken başörtülerini çıkarmalarının istenmesiyle ilgili olarak, Aralık 2013'te Danıştay (Conseil d'État), refakatçi ebeveynlerin kamu görevlisi olmadığını ve bu nedenle din bakımından tarafsızlık ödevleri bulunmadığını belirten bir görüş yayınlamıştır. Ancak, başörtüsü takan annelerin okul gezilerine eşlik etmesinin yasaklanmasını tavsiye eden 2012-056 sayılı Genelge, bu Danışma görüşünün ardından geri çekilmemiş veya değiştirilmemiştir. Okul idarecileri, bu hükümlerin uygulanması konusunda geniş takdir yetkisine sahip olduğundan benzer olayların düzenli olarak tekrarlandığı görülmektedir (ECRI, 2016: 26).

Görüldüğü gibi Fransa'da Müslümanlara yönelik eğitim alanında var olan ayrımcı uygulamalar en çok Müslüman kadınları etkilemektedir. Fakat Fransa'da Müslüman kadınlara yönelik ayrımcı muamele yalnızca eğitim alanında değil sosyal hayatın hemen her alanında kendisini göstermektedir. Örneğin, Ekim 2010'da Fransa'da 2010-1192 sayılı *Yüzün Kamuya Kapatılmasını Yasaklayan Kanun* çıkarılmıştır. Anılan Kanun hükümleri gereğince kamuya açık bütün yerlerde kadınların burka ve peçeli çarşaf giymeleri yasaklanmış ve bu yasağa uymayanlara 150 Euro para ya da mecburi yurttaşlık stajı cezası verilmesi öngörülmüştür (Yeşil, 2016: 38). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi'nin 01.07.2014 tarih ve 43835/11 numaralı S.A.S. v. Fransa Davası'nda, Fransa'da 11 Ekim 2010 tarihli 2010-1192 sayılı Kanun ile kamuya açık yerlerde kişinin yüzünü gizlemek üzere tasarlanmış giysiler giymesine getirilen yasak, özel yaşama saygı hakkı (Sözleşme'nin 8. maddesi) ve din ya da inancı dışı vurma özgürlüğü (Sözleşme'nin 9. maddesi) bakımından incelenmiştir. Kararda, kamuya açık yerlerde yüzü gizlemek üzere tasarlanmış giysi giyilmesi üzerindeki genel bir yasağın, ancak kamu güvenliğine yönelik genel bir tehdidin bulunduğu bir bağlamda orantılı olarak görülebileceği, bunun ise Fransız Hükümetince ispatlanamadığı ve dolayısıyla gerekli bir yasak olduğundan bahsedilemeyeceği; bu tür bir yasama süreci içerisine giren bir devletin, nüfusunun belirli kesimlerini etkileyen basmakalıp

yargılara karşı hoşgörüyü teşvik etmekle yükümlü olmasına rağmen bunun tersine hoşgörüsüzlüğün ifade edilmesini teşvik etme riskini aldığını vurgulamakla birlikte; ülkenin bu konuda geniş bir takdir marjına sahip olduğunu, yapılan sınırlamanın demokratik bir toplumda gerekli olarak kabul edilebileceğini ifade ederek ihlal olmadığına karar vermiştir (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi, 2014).

Fransa'da İslam karşıtlığının en fazla öne çıktığı alanlardan birisi de istihdamdır. ECRI raporunda belirtildiği üzere Fransa'da istihdam alanında kanuni düzenlemeler olmasına rağmen, birçok şirket göçmenleri istihdam etmeye ve hatta görüşme yapmaya bile isteksiz davranmaktadır. Söz konusu uygulama oldukça yaygın olmakla birlikte mağdurlardan gelen şikayet sayısının azlığı, bu tür ayrımcılığın izlenmesinin zor olduğunu göstermektedir (ECRI, 1998: 10). Fransa'da, söz konusu sorunun üstesinden gelmek için İş Kanunu alanında reform çalışmaları yapılmış olmakla birlikte, tek başına mevzuatın düzenlenmesinin sorunun çözümü açısından yeterli olmadığı görülmektedir (ECRI, 2000b: 15-16). Kamuoyunda teröristler, aşırı dinciler ve bir bütün olarak Müslüman nüfus arasında özdeşlik kurulmakta, Müslümanların iş başvuruları kendilerine atfedilen terörist imajı sebebiyle reddedilebilmektedir (ECRI, 2005: 26). Söz konusu ön yargılar, özellikle güvenlik sektöründe istihdama erişimde ayrımcılığa yol açabilmektedir (ECRI, 2010: 28).

İstihdam alanındaki ayrımcı muamelelere yönelik cezaların her zaman yeterince caydırıcı olmadığı, özellikle büyük şirketler söz konusu olduğunda etkin cezaların uygulanmadığı, ırkçılık karşıtı sivil toplum örgütleri tarafından dile getirilmekle birlikte, istihdama erişimde bazı ırk ayrımcılığı vakaları, mahkemeler tarafından yaptırıma tabi tutulmaktadır (ECRI, 2010: 19). Fakat Baby Loup davasında, Yargıtay Genel Kurulu (Cour de cassation assemblée plénière), 25 Haziran 2014'te verdiği bir kararla, başörtülü bir anaokulu öğretmenin, okulda dini sembol içeren giysiler giydiği gerekçesiyle işten çıkarılmasını haklı bulmuştur. Mahkeme, kararında özel bir derneğe ait olan işletmenin küçük bir işletme olması sebebiyle, çalışanlarının, çocuklar ve ebeveynleri ile sürekli temas halinde bulunduğu, bu yüzden davacının din özgürlüğüne getirilen kısıtlamanın her kökenden gelen ebeveynleri memnun etmeye yönelik olduğu gerekçesiyle kısıtlamayı haklı bulmuştur (Kotuby, 2014). Oysaki kararın açıkça Fransız hukukuna aykırı olduğu görülmektedir. Zira davacı bir kamu kurumunun çalışanı değildir. Dolayısıyla laiklik konusunda kamu görevlilerine yüklenen yükümlülüğün tarafı değildir. Baby Loup, özel bir işletmedir. Zaten söz konusu dava 2013 yılında ilk olarak Fransız Yargıtay'ının önüne geldiğinde Yargıtay Sosyal Dairesi (Chambre sociale) de benzer bir karar vererek, söz konusu işletmenin kamu kurumu olmaması sebebiyle yapılan sınırlandırmanın o dönemki İş Kanunu başta olmak üzere Fransız mevzuatına aykırı olduğuna karar vermişti. Fakat Yargıtay Genel Kurulu (Cour de cassation assemblée plénière), bu dava önüne geldiğinde o zamana kadar olan mevcut yaklaşımı tersine çevirerek özel işletmelerin de çalışanlarının din özgürlüğünü kısıtlayabilmesinin yolunu açmıştır. Söz konusu kararın ardından, davacının avukatı tarafından Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'ne yapılan başvuru neticesinde Komite tarafından verilen karar çığır açıcı niteliktedir. Komite, başvuranın başörtüsü taktığı gerekçesiyle işten atılması sebebiyle insan haklarının ihlal edildiğine, yapılan sınırlamanın meşru bir amacının bulunmadığına ve kendisine karşı yapılan eylemin orantılı olmadığına bu sebeple başvuranın dinini açıklama özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir. Komite söz konusu kararında oldukça özgürlükçü bir yaklaşımla mağdurun, cinsiyet ve din bağlamında kişisel ayrımcılığın[†] mağduru olduğunu açıkça belirtmiştir (United Nations Human Rights Committee, 2018: 10-11).

[†] Kesşimsel ayrımcılık, birden fazla ayrımcılık ölçütünün bir araya gelerek, yeni ve kendine özgü bir ayrımcılık türü ortaya çıkarmasıdır. Örneğin başörtülü Müslüman bir kadının işten çıkarılmasında din ve cinsiyet ölçütleri bir araya gelmektedir. Bu örnekte, başörtülü olmayan Avrupalı bir kadın ya da Müslüman bir erkek ayrımcılığa uğramamakta, yalnızca Müslüman kadınlar ayrımcılığın mağduru olmaktadır.

Fransa’da Müslümanlara yönelik şiddet ve buna ilişkin etkin soruşturma yapılması noktasında da sorunlar tespit edilmiştir. Şöyle ki, Fransa’da kolluk kuvvetleri tarafından tutuklu veya gözaltında olan kişilere karşı bazen ölümlü sonuçlanan gereksiz ateşli silah kullanımını içeren orantısız sert müdahalelerde bulunulduğu ve bu tür kötü muamelelerden özellikle Kuzey Afrika veya Afrika kökenli kişilerin etkilendiği, yabancıların ve göçmen geçmişine sahip kişilerin ise kolluk tarafından ayrımcı kontrollere tabi tutuldukları görülmektedir (ECRI, 2000b: 13). Bununla birlikte, bu tür kötü muamele iddialarına yönelik olarak polis ya da jandarmanın, idare içinden soruşturulmasına ilişkin az sayıda soruşturma bulunmaktadır (ECRI, 2000b: 14). Özellikle polise güven eksikliği nedeniyle öne çıkmaktan veya şikayette bulunmaktan çekinildiği için Müslümanlara karşı bildirilen hoşgörüsüz eylemlerin sayısının gerçeğin çok gerisinde kaldığı ECRI tarafından belirtilmektedir (ECRI, 2010: 28).

Fransa’da, camiler veya Müslüman mezarları tahrip edilmekte; Müslüman dini liderler fiziksel saldırıya uğramakta ve İslam’a ve Müslümanlara yönelik tehdit ve hakaretler artmaktadır (ECRI, 2005: 26). Örneğin, Notre-Dame de Lorette askeri mezarlığındaki Müslüman mezarları iki yılda (2007-2008) üç kez tahrip edilmiştir (ECRI, 2010: 27). Kamuoyunun bir kısmında bazen teröristler, aşırı dinciler ve bir bütün olarak Müslüman nüfus arasında, Müslümanlığın yeterince bilinmemesinden kaynaklanan özeşlikler kurulmaktadır (ECRI, 2010: 28).

Fransa’da, söz konusu şiddeti tetikleyen bir durum olarak siyasi söylem gösterilebilir. Örneğin, Marine Le Pen’in (Aralık 2010), sokak namazlarını Alman işgaliyle karşılaştıran söylemi; UMP Başkanının (Ekim 2012), Ramazan ayında Müslüman holiganlar tarafından gençlerin emeklerinin ve çikolatalarının kapılması şeklindeki söylem ve Nice Belediye Başkanının (Temmuz 2013) İslam’ın demokrasi ile uyumlu olup olmadığı konusundaki söylemleri (ECRI, 2016: 16-17), Venelles Belediye Başkanının (Mayıs 2015) Twitter sayfasından Fransa’da Müslüman inancının yasaklanması çağrısında bulunması gibi (ECRI, 2016: 17). İrkçi şiddeti körükleyen siyasi söylemlere yönelik hukuki müdahaleler zaman zaman gerçekleştirilmektedir. En az bir durumda, ırkçı açıklamalarda bulunan bir parti üyesi parti liderliğinden çıkarılmıştır. Başka bir davada, bir siyasi partinin lideri, ırkçı ifadeler nedeniyle mahkemeler tarafından cezalandırılmıştır (ECRI, 2010: 24).

Fransa’da internette ırkçılıkla ilgili durum ciddi bir endişe kaynağıdır. Fransız internet sitelerinden erişilebilen ırkçı içeriğe sahip web sayfalarında ve tartışma panolarında önemli bir artış gözlemlenmektedir. Bu sorun, göçmenlere veya göçmen kökenli kişilere, özellikle Kuzey Afrikalılara, Müslümanlara ve Siyahlara veya Yahudilere karşı nefret söylemi yayan ırkçı propaganda siteleriyle ilgilidir. Örneğin Müslümanları karalayan zincirleme e-postalar da yinelenen bir sorundur (ECRI, 2010: 26).

Fransa’da İslamofobi ile Mücadele Derneği’nin 1 Ocak-18 Haziran 2015 tarihleri arasında kapsayan raporuna göre, Müslümanlara yönelik fiziksel saldırıların bir önceki yılın aynı dönemine göre %500 artış gösterdiği ortaya çıkmıştır. Rapora göre, özellikle Charlie Hebdo Dergisi’ne yapılan saldırı sonrasında sosyal hayatta Müslüman kadınlara, kamu kurumlarında çalışan Müslümanlara, okullarda Müslüman öğrencilere, Müslüman görünümü kişilere ve hatta uzun etek giyen kadınlara kadar günlük hayatta her alanda fiziksel ve psikolojik saldırıların yoğun olarak gerçekleştiği gözlemlenmiştir (Gölcü ve Çuhadar, 2017: 90).

2020 yılı, aşırılık yanlısı bazı kişi ve gruplar tarafından, farklı dinlere mensup kişilere yönelik terör saldırılarının yeniden canlandığı yıl olarak tarif edilmektedir. Saldırıları, Şubat 2020’de Almanya’nın Hanau kentinde birçoğu Müslüman kökenli on kişinin aşırı sağcı bir kişi tarafından öldürülmesiyle başlamış ve bir sarmal şeklinde artarak tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Bu tür saldırılar Müslüman gençleri radikalleştirebilmekte ve bu da İslam karşıtlığını daha da tetikleyebilmektedir (ECRI, 2021: 15).

Sonuç olarak Fransa’da var olan İslam karşıtlığı, toplumsal hayatın pek çok alanında kendisini göstermekte, pek çok hak ihlaline sebep olmaktadır. Mevcut algıdan beslenen şiddet hareketleri ve diğer uygulamalar, Müslümanların da radikalleşmesine ve tepki göstermesine sebep olmaktadır. Fakat bu durumda da var olan algı daha da şiddetlenmekte ve bu defa hukuki düzenlemeler yoluyla meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Uluslararası örgütler aracılığıyla Fransa’ya ayrımcılık yasağı konusundaki yükümlülükleri hatırlatılmasına rağmen İslam karşıtlığı Fransa’da artmaya devam etmektedir.

5. SONUÇ

İslam karşıtlığının ortaya çıkışı, İslam’ın doğuşuna ve yayılışına kadar geri götürülebilmektedir. İslam’ın yayılış sürecinde Müslümanların Avrupa’ya kadar ilerleyerek Endülüs Devleti’ni kurmaları ve bu devletin sekiz asır kadar hüküm sürmesi, İslam karşıtlığının Avrupa’da ortaya çıkış sebeplerinden biridir. Sonrasında Türklerin Avrupa’ya ilerleyişleri ve bunun neticesinde ortaya çıkan Haçlı Seferleri söz konusu karşıtlığı da pekiştirmiştir.

Fransa’ya yapılan Müslüman göçleri ise Birinci Dünya Savaşı sonrası başlamış olup İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa’nın sömürgelerinden çekilmesiyle yoğunluk kazanmıştır. Bu göçler sebebiyle Fransa’daki Müslüman nüfus artış göstermiştir. Fransa’da önceleri Kuzey Afrika ırkçılığı şeklinde başlayan ayrımcı uygulamalar 2000’li yıllara doğru İslam karşıtlığına doğru evrilmiştir. Fransa’da ve Avrupa genelinde İslam karşıtlığının artmasında medya ve siyasi söylem etkili olmuştur. Özellikle 11 Eylül terör saldırılarından sonra Batı medyasında yapılan haber ve yayınlar sayesinde ve aşırı sağ siyasetçilerin de söylemleriyle İslam ile terörizm ilişkilendirilmeye ve Müslümanlar hedef tahtasına konulmaya çalışılmıştır. Aşırı sağ siyasi söylemin destek bulması diğer partileri dahi İslam karşıtı adımlar atmaya yöneltmiştir. Fransa’da 2022 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden Marine Le Pen’in ikinci olarak çıkması ve aşırı sağın Fransa’da yükselişi karşısında Macron döneminde atılan adımlar da bunun bir göstergesidir.

Fransa Cumhuriyeti Anayasası’nda yer alan kanun önünde eşitlik ilkesi, din bakımından ayrımcılık yasağını da kapsamakla birlikte, yukarıda belirtilen siyasi kaygılarla, ulusal hukukta din bakımından ayrımcılık oluşturmaya elverişli pek çok kanuni düzenleme kabul edilmiştir. *Cumhuriyet İlkelerine Saygıyı Güçlendiren Kanun*, *Okullarda Dini Bağlılığın Gösterilmesine İlişkin Kanun*, *Yüzün Kamuya Kapatılmasını Yasaklayan Kanun* bunların örneklerindedir. *Cumhuriyet ilkelerine Saygıyı Güçlendiren Kanun* kapsamında pek çok cami denetime alınarak birçoğu kapatılmıştır. *Okullarda Dini Bağlılığın Gösterilmesine İlişkin Kanun* kapsamında ise pek çok öğrenci okuldan atılmıştır. *Yüzün Kamuya Kapatılmasını Yasaklayan Kanun* kapsamında Müslüman kadınlara para cezası ve zorunlu vatandaşlık eğitimleri uygulanmıştır.

Fransa’da İslam karşıtlığı, eğitim, istihdam, diğer kamu hizmetlerine erişim, şiddet gibi pek çok alanda kendisini göstermektedir. Fransa’da İslam karşıtlığı adeta bir siyasi malzeme olarak kullanılmakta ve hukuki mevzuatın oluşturulmasında bile bu yönüme başvurulmaktadır. Anayasal ilkeler olan laiklik ve kanun önünde eşitlik ilkeleri birer paravan olarak kullanılıp Fransız mevzuatının ayrımcılığı körükleyici bir şekilde düzenlenmesi ve uygulanması yoluna gidilmektedir.

Fransa’daki İslam karşıtı hukuki uygulamalar, özellikle uluslararası örgütler ve bu örgütlerin yarı-yargısal nitelikteki denetim organları tarafından gözler önüne serilmekte ve söz konusu ayrımcı muamelelerin ortadan kaldırılması yönünde tavsiye kararları verilmektedir. Uluslararası örgütler aracılığıyla Fransa’ya ayrımcılık yasağı konusundaki yükümlülükleri hatırlatılmasına rağmen İslam karşıtlığı Fransa’da artmaya devam etmektedir.

- Akgün, E., Hatırlı, S.A. (2022). Un ve Unlu Mamuller Alt Gıda Sektöründeki Firmaların Ar-Ge ve Yenilikçilik Düzeylerinin Belirlenmesi: TR52 Bölgesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(42), 448-461.
- Council-Constitutionnel. (2022b). “Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789”, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789>, (13.01.2022).
- Council-Constitutionnel. (2022a). “Le contenu de la Constitution du 4 octobre 1958”, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.**, (13.01.2022).
- Council of Europe. (1950). “European Convention on Human Rights”, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, (15.12.2021).
- Demirkent, I. (1994). Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri. *Tarih Dergisi*, 0 (35), 65-78.
- European Center for Not-for-Profit Law. (2020). “France Aims to Strengthen Respect of Republican Values: But How Does This Affect Civic Space?”, 10.12.2020, <https://ecn1.org/news/france-aims-strengthen-respect-republican-values-how-does-affect-civic-space/>, (14.12.2021).
- European Commission Against Racism and Intolerance. (2021). “Annual Report on ECRI’s Activities Covering the Period from 1 January to 31 December 2020, Strasbourg, March 2021” <https://rm.coe.int/annual-report-on-ecri-s-activities-for-2020/1680a1cd59/>, (05.01.2022).
- European Commission Against Racism and Intolerance. (2000a). “Combating Intolerance and Discrimination Against Muslims-ECRI General Policy Recommendation No. 5: Key Topics”, <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-5-key-topics-combating-intoleran/16808b75f5/>, (08.12.2021).
- European Commission Against Racism and Intolerance. (2016). “ECRI Report on France (Fifth Monitoring Cycle), CRI(2016)1”, <https://rm.coe.int/fifth-report-on-france/16808b572d/>, (02.12.2021).
- European Commission Against Racism and Intolerance. (2010). “ECRI Report on France Fourth Monitoring Cycle, CRI (2010) 16”, <https://rm.coe.int/fourth-report-on-france/16808b572b/>, (08.12.2021).
- European Commission Against Racism and Intolerance. (1998). “First Report on France, CRI (98) 47”, <https://rm.coe.int/first-report-on-france/16808b5725/>, (06.12.2021).
- European Commission Against Racism and Intolerance. (2000b), “Second Report on France, CRI (2000) 31”, <https://rm.coe.int/second-report-on-france/16808b5727/>, (06.12.2021).
- European Commission Against Racism and Intolerance. (2005). “Third Report on France, CRI (2005) 3”, <https://rm.coe.int/third-report-on-france/16808b5729/>, (06.12.2021).
- Gedikoğlu, S. (2018). Fransa’da İslamofobi. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 135-145.
- Gölcü, A. ve Çuhadar, M. (2017). Batı Toplumlarında İslamofobi’nin Üretilmesinde Medyanın Rolü. *Ombudsman Akademik*, 4 (7), Temmuz-Aralık, 71-99.
- Kalabalık, H. (2017). *İnsan Hakları Hukuku* (Güncellenmiş 5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kepek, B. (2016). Güncel Raporlar Işığında Avrupa’da Yükselen İslam Düşmanlığı. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), Aralık, 68-73.
- Kotuby, C. (2014). “Guest Post by Professor Vivian Grosswald Curran: The French Supreme Court Reverses Itself in an Islamic Veil Case in L’Affaire Baby Loup”, June 27, <https://conflictoflaws.net/2014/guest-post-by-professor-vivian-grosswald-curran-the-french-supreme-court-reverses-itself-in-an-islamic-veil-case-in-laffaire-baby-loup/>,(05.01.2022).

- Akgün, E., Hatırlı, S.A. (2022). Un ve Unlu Mamuller Alt Gıda Sektöründeki Firmaların Ar-Ge ve Yenilikçilik Düzeylerinin Belirlenmesi: TR52 Bölgesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(42), 448-461.
- Küskü, O. (2020). Doğu-Batı Etkileşiminde Endülüs Emevî Devleti'nin İdari Yapısının Gelişim Süreci. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), Ekim, 113-133.
- Öner, S. (2014). Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni Ötekiler ve Türkiye'nin AB Üyeliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13 (1), 163-184.
- Özdemir, Ö. B. (2012). Fransa'da İslamofobik Söylemin Ana Akımlaşması ve Arap Baharının Etkisi. *Ortadoğu Yıllığı*, 445-462.
- Sözcü Gazetesi. (2021). "Fransa'da 21 cami kapatıldı, 99 cami ise gözetim altında", 13 Aralık.
- TRT Haber. (2021). "Fransa'da bir cami 'radikal İslam'ı savunduğu' gerekçesiyle kapatıldı", 26 Ekim.
- United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination. (2017). "Combined twenty-second and twenty-third periodic reports submitted by France under article 9 of the Convention, due in 2017", https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?Symbolno=CERD%2fC%2fFRA%2f22-23&Lang=en/, (10.12.2021).
- United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination. (2021). "United Nations Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination", 101st Session (4-7 August 2020)-102nd Session (16-24 November 2020)-103rd Session (19-30 April 2021), A/76/18, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2f76%2f18&Lang=en/, (10.12.2021).
- United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination. (2019). "United Nations Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination", Ninety-ninth Session (5-29 August 2019)-100th Session (25 November-13 December 2019), A/75/18, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.** [Download.aspx?symbolno=A%2f75%2f18&Lang=en/](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2f75%2f18&Lang=en/), (10.12.2021).
- United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination. (2010). "Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination", Seventy-seventh session (2-27 August 2010), 23 September 2010, CERD/C/FRA/CO/17-19, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.**, (10.12.2021).
- United Nations Human Rights Committee. (2013). "Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant Fifth periodic report", CCPR/C/FRA/5, 31 January 2013, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fFRA%2f5&Lang=en/, (13.12.2021).
- United Nations Human Rights Committee. (2018). "Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2662/2015, CCPR/C/123/D/2662/2015, 24 September 2018", <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23544&LangID=E/>, (06.01.2022).
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (1965). "International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination", <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cerd.aspx/>, (10.12.2021).
- Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yavuzer, H. ve Açıkgöz, Ü. (2018). Yükselen Tehlike İslamofobi. *ZfWT*, 10 (3), 247-276.
- Yeşil, U. (2016). Fransa'da Din ve Vicdan Hürriyeti Bağlamında Dini Sembollerin Kullanımı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (126), Eylül-Ekim, 11-48.